

Ranko Bugarski, *Evropa u jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek
– Knjižara Krug, 176, 2009. – 246 str.

1. Материја ове књиге истакнутог истраживача у домену опште лингвистике проф. Ранка Бугарског разврстана је у три дела. Прва два садрже дванаест глава, од којих све имају низ тематски повезаних поглавља. Трећи део – чини глава под насловом *XII. Селективна библиографија социолингвистике 2005–2008* (219–244). Већ и сама дата структура ове књиге, уз сам укупан садржај, који је научна обрада тематике, указује на чињеницу да је она конципирана да буде систематизован преглед најактуелнијих питања законитости употребе стандардних језика уопште. У сразмерној мери, књига је и – посебно анализа употребе српског стандардног језика у оквирима актуелних друштвено-политичких прилика балканског дела европске културе, а у светлу приступа инструментаријем савремене социолингвистике.

Несумњиво „ударним“, са аспекта социолингвистике, поглављем с насловом *I. Евројска језичка њолијика између разноликости и глобализације* (11–36), у делу књиге с насловом *Први део*, и иначе најобимнијим у књизи (9–117), аутор указује на праву природу односа вишејезичности са феноменом глобализације, који је врло много – како пише аутор – „посматран и расправљан као један од најважнијих економских и политичких догађаја последњих петнаестак година“ и који је „имао ... као свој главни језички сигнал убрзану експанзију енглеског широм света“ (15–16). Проф. Бугарски анализом обимне теоријске литературе посвећене овоме односу, и оригинално, међутим, указује и на оно што назива *парадоксалним* управо у контексту експанзије енглеског језика – на чињеницу „да ширење енглеског заправо подстиче вишејезичност на плану друштава и појединаца, и то у ситуацији у којој се укупни број језика на светском плану непрекидно смањује“ (17). Поредeћи схватања

више теоретичара (J. Mauraisa, E. Haugena, I.-J. Calveta, П. Пипера, J. Cenoz /U. Jessnera, I. Aronina, D. Singletona и других, чија дела наводи у селективној библиографији), аутор дефинише и ситуацију која доводи до опште сагласности о чињеници „да за већину људи у највећем броју заједница по свету није више довољан ни билингвизам (да и не говоримо о монолингвизму)“, да зато нова норма „било већ постојећа или потенцијална, предвиђа три језика за свакога, а не само један или два“, те да се, „пошто ће ... један од ових обично бити енглески, ово, чини као природан пут превазилажења тензије између превласти енглеског и језичке разноликости“ (22). Ово поређење ставова теоретичара природно је довело аутора до закључка да је – у прагматици примене идеја које дата политика формулише – „неопходно ... акције планирања језика подићи са нивоа националне државе, на који су досад биле ограничене, на интернационални ниво“, као и да ће бити „потребно да се развију систематске лингвистичке геостратегије (какве још увек постоје тек у заметку) у сврху планирања језичке разноликости у контексту узajамне повезаности унутар општих глобализационих тенденција“ (22). На овим основама, аутор приказује, у најдужем поглављу ове главе, основне карактеристике европске језичке политике (под истоименим поднасловом), као и евентуалне њене перспективе, запажајући да се оне налазе у домену (1) језичког образовања за грађане Европе (24–25), (2) у статусу и употреби језика у европским институцијама и (3) у заштити мањинских језика (25–33). Објективност ауторових запажања свакако потврђују и његови закључни ставови о томе да „Европа није више скуп самодовољних језика већ комплексан и интерактиван комуникацијски простор, снажно обележен како социјеталном тако и индивидуалном вишејезичношћу“, као и да је Европа „највећим делом испољила свест о овој новој стварности“. То га је довело и до закључка да је сигурна перспектива дате језичке политике заправо само она политика која ће бити заснована на уважавању и чувању „националних и језичких посебности, оне разноликости која чини драгоцени темељ интеграционих процеса“ (33–34).

2. Ауторово формулисање и разрада овако изнете идеје о пожељном темељу датих интеграционих процеса видљиви су и у наредној глави књиге *II. Евројска повеља о регионалним или мањинским језицима* (37–56). Пошто је историјски, у кратким тезама, приказао политичке податке о настанку Повеље (37–39), аутор посвећује пажњу њеној структури (39–42). У њеној целини опет истиче као њену битну особину чињеницу да „Повеља – као једини постојећи ин-

тернационално обавезујући инструмент ове врсте – представља један систематизован правни оквир, скуп стандарда препоручених чланаца Савета Европе у циљу заштите и унапређивања регионалних и мањинских језика на њиховим територијама, обухватајући под овим заглављем и мање коришћене језике у службеној употреби“ (41). Природно, највећи део главе заузимају описи *procedure* која треба да реализује дату идеју (42–44), *problems* који проистичу из датих норми, било да проистичу из објективне методологије примене у језичкој пракси, било да су у психолошкој сфери говорника (44–51) и, најзад *discovery* Повеље у времену од око деценије њеног постојања, за која аутор сматра да се могу „оценити као задовољавајућа, бар за почетак“, узимајући да је „реч о дугорочном и заправо временски неограниченом пројекту и процесу“ (51–53).

3. Појам (и назив) „језичке и културне разноликости“, који аутор књиге употребљава у поглављу с насловом *III. This means English language (57–75)*, заправо је црвена нит која се провлачи кроз све одељке целокупног текста. Тај појам препознајемо и у појмовима „социјетална и индивидуална вишејезичност“, „националне и језичке посебности“, „вишејезичност на плану друштава и појединаца“ и др. које налазимо и у првом поглављу књиге, као – како сам рекао – „ударном“ са аспекта социолингвистичких разматрања. Зато је сигурно корисно што се у целини текста књиге нашло и ово питање, чије разматрање доводи до ауторовог закључка, аргументованог и бројкама, да је енглески језик, упркос чињеници „да се знање енглеског може узети за мало мање од једне четвртине свих становника земље“ (58), „током векова – а нарочито у XX столећу – израстао у истински глобални језик“ (60), али да при томе, стварањем и развојем својих сопствених варијетета и „нативизацијом у другим језичким културама“ – макар колико то на први поглед било апсурдно – бива „углавном ослобођен идеолошког оптерећења чији печат још увек носе британска и нарочито америчка варијанта енглеског“, те да чак и даје импулс вишејезичности одређених заједница (61). Улазећи, у једном сасвим уопштеном прегледу, у квалитете варијетета тзв. „интернационалног / светског / глобалног енглеског“ (61, 68), аутор описује не „само комуникацијске него и идентитетске функције“ (61) тога језика „и то како за изворне тако и за неизворне говорнике“ (61). При томе, дефинише идентитет као „вишеслојни комплекс различитих компоненти – етничких, конфесионалних, културних, професионалних, генерацијских, родних и, не на последњем месту, језичких“ (64) – уз опаску да се „језички

идентитет ... никако не би смео поистовећивати само са једним, матерњим језиком“ јер је идентитет „и сам сложена појава која у једном модернијем и адекватнијем виђењу укључује све језике и језичке варијетете које неко познаје“ (64). То, бар кад је реч дефинисању идентитета појединца, свакако има својих реалних основа. Посебно у светлу ауторове закључне констатације у овом поглављу која питање са његовог почетка – о томе да „разматрање насловне теме очито мора да почне од утврђивања референта на који се упућује: ко су управо ти 'ми'?“ (57) – своди на одговор да се „подразумева ни субјекат *ми* своди на *ја* као најмањи могући референт“ датога исказа (73).

4. И – баш ова последња констатација о идентитету „најмањег основног референта“ упутиће на то да се у пуној мери разуме зашто аутор у структури своје књиге, као прво после управо приказаног, смешта поглавље с насловом *IV. Теоријске основе урбане дијалектологије* (77–101). И природно је то: проф. Р. Бугарски је међу првим нашим лингвистима у домену социолингвистике који од средине XX века и надаље усмерава пажњу на потребу и значај проучавања језика градова, посебно градова центара културе – „урбаних средина изразито обележених диглосијом“ (78). А у социолингвистици сигурно је први од предмета њених проучавања однос најмањег могућег референта са језичком реализацијом која је основана на процесима „социјалног и функционалног раслојавања језика у градским срединама“ (77), процесима који су право тло стварања диглосије. Ова глава књиге садржи осим кратког уводног поглавља (77–78), још четири поглавља, у којима аутор анализира процесе појаве урбане дијалектологије, као научне дисциплине која стоји према традиционалној дијалектологији заснованој на географској (територијалној) раслојености конкретних језика (78–84), принципе социолингвистичког проучавања језичке материје која је предмет урбане дијалектологије, са конкретизованим примером евентуалне анализе говора Новог Сада као примера међујезичких односа (84–91) и типове језичких варијетета, са појмовима какви су *идиом*, *вернакулар*, *социолокџ*, *народни језик*, *књижевни језик*, *сџандардни језик*, *жаргон*, *сленг* и сл. (91–96). Ауторов закључни осврт, у шестом поглављу са управо тим насловом (96–99), синтетизује његове ставове о лингвистичким приступима датој језичкој материји, са нагласком на томе да „се у урбаној дијалектологији“... мора „имати у видокругу све што постоји у вербалној продукцији дате средине“ (98), с тим што је – по аутору – диференцирање „неопходно али утемељено континуално

и аналитички, а не категорички и вредносно“. То значи – тако што „ће се, на пример, констатовати да ће образован свет у пажљивом говору рећи једно, необразовани у неформалним приликама нешто друго, старији ће чешће говорити овако а млађи онако; и аналогно код мушкараца и жена, старинаца и досељеника, етнички различитих припадника истог језика, итд.“ (98–99).

5. После кратког поглавља *V. Пола века лингвистике: рефлексије о једној годишњици* (103–117), у којем аутор анализира појмове *лингвистика, синтакса, култура и стругтура* – све у вези са појавом „двеју значајних и утицајних књига које су током протеклих пола века признате ... као изворишта моћних токова модерне лингвистичке мисли“ – *Синтаксичких студија* Н. Чомског (1957) и *Лингвистике кроз културу* Р. Ладоа (1957) (103–117), текст књиге под насловом *Други део* доноси нам ауторова схватања језичке ситуације у Србији после 1990. године, са гледишта социолингвистике – као своју обраду екстралингвистичке проблематике стандардног језика у једном друштву, али и ауторову анализу неких унутарјезичких процеса на које имају утицаја објективне прилике друштва у којима је језик средство комуникације. Наравно, све то – на материји српског језика и, методолошки – највише у виду скица које би могле усмерити студиозније приступе анализи (конкретног) језичког материјала. Тако аутор у поглављу *VI. О старом језику и новим језицима* (121–127) разматра појаву коју дефинише као „вештачко инсистирање на ‘националним’ језичким маркерима“, закључујући да би, заправо, могли и „да ставимо знаке навода око обају атрибута у наслову овог огледа“ (127), као што и у поглављу *VII. Језичка политика и језичка стварност у Србији после 1990. године* (129–146) разматра законско и практично регулисање језичке материје, у чијем се закључном делу истиче објективна чињеница српске нормативистичке праксе у којој „промена службеног назива већинског језика није била праћена покушајима да се циљано утиче на његов лингвистички профил, не би ли се он јасније разликовао од других наследника ранијег српскохрватског“, као што се то чини у неким другим срединама (145).

6. Поглавља *VIII. Како се рађају суфикси: грамаћикализација у српском жаргону* (147–154), *IX. Жаргон као чинилац модернизације српског језика* (155–165) и *X. Нови улов жаргонизама и сливеница* (167–205) – скице су анализе конкретне језичке материје са гледишта дериватологије, наравно – увек уз подразумевање и екстралингвистичких чинилаца (законитости употребе, деловања принципа

језика у контакту и других категорија које и иначе проучава социо-лингвистика). При томе, како би дате анализе модела по којима се речи одомаћују у српском језику разумели и читаоци који немају специјализованих стручних лингвистичких знања о „укупном творбеном и лексичком систему језика“ (147), дата су и основна обавештења о творби у српском језику, посебно – именичкој, уз констатацију „да је жаргон језик у малом – то јест, да се у њему, захваљујући његовим особеностима у поређењу са стандардизованим језичким варијететима, често могу лакше уочити и пратити појаве и промене које су иначе својствене целини датог језика, али се тамо теже региструју управо због притиска конвенцијом задатих норми“ (147–148). Тако се у поглављу VIII, као грађа из домена жаргонизма, анализирају особине дериватива са суфиксом *-ица* (148–150), дериватива са суфиксима *-ација* и *-анција* (151), са формантима *-ус* и *-ос* (152), дериватива са „квасисуфиксом *-оје*, ‘скинутог’ са личних имена која је жаргон преобразио у опште именице“ и деривативима формираним завршетком који аутор дефинише као ... ‘варварски’ формант *-ензи*, коме би мало ко озбиљно признао суфиксални статус“, који је – како аутор каже – „склепан од немачког наставка за инфинитив и немачке заменице 2. лица учтиве једнине, а по моделу вероватног прототипа *calenzi* (новац – од нем. *zahlen Sie* ‘платите’)“ (153) итд. Исте квалитете уочавања процеса везаних за утицаје међу језицима налазимо и у поглављима IX. *Жаргон као чинилац модернизације српског језика* (155–165) и X. *Нови улов жаргонизама и сливеница* (167–205), у којима аутор бележи велики низ лексема образованих и страним формантима типа енглеског *-инг* (*дојинг*, *џресинг*, *консалтинг*) и *-ер* (*хакер*, *сурфер*, *шмекер*, *шминкер*), шпанског *-ос* (*алкос*, *дебос*, *кафањерос*), али и домаћег типа као што је *-ка* (*срчка*, *дремка*, *рокерка*, *вијетнамка*, *сџарке*), који су описани у поглављу IX, односно попис од 64 било суфикса, било форманта домаћег и страног порекла који се даје у поглављу X (168–176) а којем следи *Дискусија* са уводом, поделом по подручјима, творбеним моделима и додатком – списком *сливеница* (енгл. *blend*), под којим термином аутор разуме „речи настале сливањем двеју речи или њихових делова у нову целину“ (176–205). Део књиге с насловом *Други део*, који се може сматрати централним, завршава се поглављем XI. *Говор мржње и ћушња мржње* (207–215), које је ауторов интервју у недељнику „Време“, а завршни *Трећи део* књиге садржи поглавље с насловом XII. *Селективна библиографија социоллингвистике 2005–2008*, са више од двеста педесет библиографских јединица, и кратку *Библиографску белешку* (217–244).

И детаљна обрада појединих питања у поглављима, која су настајала, како се и у уводној напомени књиге каже, у трогодишњем периоду ауторових истраживања социолингвистичке тематике до 2009. г., када је ова књига издата, и целина ове књиге – сигурно могу носити атрибуте корисних прилога науци, прилога који знатно унапређују наша теоријска сазнања о процесима језичког развоја и у комуникацији међу говорницима једне исте језичке заједнице и у комуникацији међу различитим језичким заједницама, што је све прави предмет социолингвистике као једне од дисциплина лингвистике уопште.

*Славко Ж. Станојчић**
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Одсек за филологију

* slstanojcic@gmail.com